

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

એસોસિએટેડ ટિમ્બર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ અને અન્ય.

વિરુદ્ધ

સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય.

૯ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૦

[ડી.પી. મોહપાત્રા અને શિવરાજ વી. પાટીલ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

આસામ મની લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪- કલમો ૨(૧)(૩) અને ૭-ડી- બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯- કલમો ૨, ૫(બી)(સી), ૬(૧)(એ) થી (ઓ) અને ૬(૨)- બેન્ક એ મની લેન્ડર્સ એક્ટ હેઠળ નાણાં ધીરનાર (મની લેન્ડર) નથી- બેન્કો આ એક્ટના દાયરામાં આવતી નથી- કાયદાઓની જોગવાઈઓ બેન્કોના સંચાલન ક્ષેત્રો અને નાણાં ધીરનારાઓની પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યાપક તફાવત દર્શાવે છે- ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦- ૭મું પરિશિષ્ટ- લિસ્ટ ૧ ની એન્ટ્રી ૪૫, લિસ્ટ ૨ ની એન્ટ્રી ૩૦.

શબ્દો અને શબ્દસમૂહો 'બેલેન્સિંગ બિઝનેસ' (બેલેન્સિંગ વ્યવસાય)– 'મની લેન્ડર' (નાણાં ધીરનાર)– નો અર્થ.

સામાવાળા-બેન્કે અપીલકર્તા પાસેથી અમુક રકમની વસૂલાત માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો. અપીલકર્તાએ દાવાની ટકવાપાત્રતા સામે એવા કારણોસર વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે બેન્ક નાણાં ધીરનાર હોવાથી, આસામ મની લેન્ડર્સ એક્ટ હેઠળ તેની નોંધણી કરવામાં આવી નથી, અને નોંધણીની ગેરહાજરીમાં, દાવો ટકવાપાત્ર ન હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે દાવાને ટકવાપાત્ર ન હોવાના કારણે ફગાવી દીધો હતો.

અપીલ પર, હાઈકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદાને રદ કર્યો, અને ઠેરવ્યું કે સદર એક્ટની જોગવાઈઓ બેન્કને લાગુ પડતી ન હતી, અને ટ્રાયલ કોર્ટને ગુણદોષના આધારે કેસનો નિકાલ કરવા નિર્દેશ આપ્યો.

આ કોર્ટ સમક્ષની અપીલમાં, અપીલકર્તાઓએ એવી રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટનું એવું ઠેરવવું યોગ્ય નથી કે સદર એક્ટની જોગવાઈઓ સામાવાળા-બેન્કને લાગુ પડતી નથી, કારણ કે સામાવાળા-બેન્ક દ્વારા અપીલકર્તાઓને લોન આપવાથી પક્ષકારો વચ્ચેનો વ્યવહાર સદર એક્ટની કલમ ૨(૩) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'લોન' બને છે અને બેન્ક સદર એક્ટની કલમ ૨(૧) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'મની લેન્ડર' બને છે; કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સામાવાળાને સદર એક્ટના હેતુ માટે અધિસૂચિત બેન્ક જાહેર કરતી

અધિસૂચનાની ગેરહાજરીમાં, કલમ ૨(૩) માં બાકાત રાખવાની જોગવાઈ આકર્ષાતી નથી. સામાવાળા-બેન્કે રજૂઆત કરી હતી કે તે "બેન્કિંગ પ્રવૃત્તિ" માં રોકાયેલ છે, જે માત્ર નાણાં ધીરવાની પ્રવૃત્તિથી અલગ છે, અને તેથી, સદર એક્ટની જોગવાઈઓ તેને લાગુ પડતી નથી; કે બેન્કોની પ્રવૃત્તિઓ બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ હેઠળ સંચાલિત થાય છે જે સંસદીય કાયદો છે; કે સદર એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલી બેન્કો રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના નિયામક નિયંત્રણ અને દેખરેખ હેઠળ છે; કે સદર એક્ટની કલમ ૨(૧) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'મની-લેન્ડર' પદનું અર્થઘટન એવું હોવું જોઈએ કે જેમાં એવી વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય કે જેની એકમાત્ર પ્રવૃત્તિ અન્ય લોકોને નાણાં ધીરવાની અને વ્યાજ વસૂલવાની હોય; તે આધારે વિચારતા સામાવાળો 'મની-લેન્ડર' પદની વ્યાખ્યાના વ્યાપમાં આવતો નથી, જે કાયદાના અમલીકરણ માટે અનિવાર્ય શરત છે; અને જે અર્થમાં આસામ એક્ટ સામાવાળાને લાગુ પડતો નથી તેથી સદર એક્ટ હેઠળ પોતાની નોંધણી કરાવવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી.

અપીલ ફગાવી દેતા, કોર્ટે

કોર્ટે ઠેરવેલ કે: ૧.૧. કાયદાની જોગવાઈઓના હેતુપૂર્ણ અને સાર્થક અર્થઘટનને અપનાવતા, કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય છે કે 'બેન્કો' આસામ મની લેન્ડર્સ એક્ટના દાયરામાં આવતી નથી.

૧.૨. બે કાયદાઓ, એટલે કે બેઝિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ અને આસામ મની લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪, જેમાંથી એક કેન્દ્રનો અને બીજો રાજ્યનો છે, તેની જોગવાઈઓ બેન્કોના સંચાલન ક્ષેત્રો અને નાણાં ધીરનારાઓની પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યાપક તફાવત દર્શાવે છે. જ્યારે 'બેન્કો' એવી નાણાકીય સંસ્થાઓ છે જે વેપારના પ્રવાહને સુધારવામાં, વાણિજ્યની હિલચાલમાં અને વ્યવસાયના વિસ્તરણમાં રોકાયેલી છે અને તે દ્વારા લોકોની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો કરે છે; 'નાણાં ધીરનારાઓ' વ્યક્તિગત નફો મેળવવામાં રોકાયેલા છે; જ્યારે પ્રથમ કેન્દ્ર સરકારની નીતિઓ અને નિર્ણયો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવે છે અને તેઓ જે પ્રવૃત્તિઓની વ્યાપક શ્રેણીમાં રોકાયેલા છે તે તમામ રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા નિયંત્રિત અથવા નિયમન કરવામાં આવે છે; બાદમાંના કિસ્સામાં આવી કોઈ નિયામક નીતિ નથી.

મેસર્સ ફતેહચંદ હિંમતલાલ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૧૯૭૭] ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૦; મહાલક્ષ્મી બેન્ક લિમિટેડ વિ. રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ, પશ્ચિમ બંગાળ, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૧) કલકત્તા ૬૬૬ અને રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પીઅરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કો. લિમિટેડ અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૧ એસ.સી.સી. ૪૨૪, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨. અન્ય રાજ્ય વિધાનસભાઓએ સંસદીય કાયદા સાથેના કોઈપણ સંઘર્ષને ટાળવાના હેતુથી સંભવતઃ બેન્કોને કાયદાના સંચાલનમાંથી બાકાત રાખવાની તકેદારી રાખી છે. કમનસીબે, આસામ મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪

માં આવી કોઈ જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. અહીં એ નોંધી શકાય કે બંધારણના ૭મા પરિશિષ્ટની કેન્દ્ર લિસ્ટની લિસ્ટ-૧ માં એન્ટ્રી નંબર ૪૫ હેઠળ 'બેઝિંગ' આવરી લેવામાં આવ્યું છે, જ્યારે 'નાણાં ધીરધાર' અને 'નાણાં ધીરનારાઓ': ખેતીવિષયક દેવાના બોજામાંથી રાહત બંધારણના ૭મા પરિશિષ્ટની લિસ્ટ-૨- રાજ્ય લિસ્ટની એન્ટ્રી ૩૦ હેઠળ આવે છે.

પી. રામનાથ અચ્ચરની લો લેક્સિકોન, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ટિક્શન: ૨૦૦૦ ની સિવિલ અપીલ નંબર ૪૪૪૬.

એફ.એ. નંબર ૭૮/૧૯૮૯ માં ગૌહાટી હાઈકોર્ટના ૨૯/૦૭/૧૯૯૮ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

ભાસ્કર પી. ગુપ્તા અને રંજન મુખર્જી અપીલકર્તાઓ તરફે.

આર.એન. ત્રિવેદી, એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ, મનોજ વાડ અને આશિષ વાડ સામાવાળા તરફે.

રાજ્ય આસામ વતી મેસર્સ જૈન હંસારિયા એન્ડ કો. માટે વિજય હંસારિયા અને એસ. બોર્ઠાકુર.

કોર્ટે ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ડી.પી. મોહપાત્રા દ્વારા આપવામાં આવેલ: લીવ મંજૂર કરવામાં આવી.

આ કેસમાં નિર્ણય માટે જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તે એ છે કે શું સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા એ આસામ મની લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪ (૧૯૩૪ નો આસામ એક્ટ ૪) (જે હવે પછી "સદર આસામ એક્ટ" તરીકે ઉલ્લેખિત છે) હેઠળ 'મની-લેન્ડર' (નાણાં ધીરનાર) છે અને, તેથી, તેણે પોતાની પ્રવૃત્તિઓ ચલાવવા માટે સદર એક્ટ હેઠળ લાયસન્સ લેવું જરૂરી છે? ગૌહાટી હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા આ પ્રશ્નનો નકારાત્મક જવાબ આપવામાં આવ્યો હોવાથી, પ્રતિવાદીઓએ આ ચુકાદાને પડકારતી હાલની અપીલ દાખલ કરી છે.

પ્રશ્નના નિર્ણય માટે પ્રાસંગિક એવા કેસની હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ આ મુજબ જણાવી શકાય છે:

સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા, જે અહીં સામાવાળો છે, તેણે એસોસિએટેડ ટિમ્બર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, ચબુઆ અને અન્ય, જેઓ અહીં અપીલકર્તા છે, તેમની પાસેથી અમુક રકમની વસૂલાત માટે દાવો દાખલ કર્યો હતો, જે પ્રતિવાદીઓને આપવામાં આવેલી રકમ પેટે બેન્કને લેવાની નીકળતી રકમ હતી. પ્રતિવાદીઓએ સદર આસામ એક્ટની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને કલમ ૭-ડી નું પાલન ન કરવાના કારણોસર દાવાની ટકવાપાત્રતા સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. વધુ સ્પષ્ટ કહીએ તો વાંધો એ હતો કે બેન્ક 'મની-લેન્ડર' હોવા છતાં સદર

આસામ એક્ટ હેઠળ તેની નોંધણી કરવામાં આવી નથી; નોંધણી પ્રમાણપત્રની ગેરહાજરીમાં, આ દાવો ટકવાપાત્ર નથી અને, તેથી, તેમાં આગળ વધી શકાય નહીં.

એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, ડિબ્રુગઢે એક મુદ્દો ઘડ્યો હતો – શું આ દાવો ટકવાપાત્ર છે? સદર મુદ્દાને પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે લેવામાં આવ્યો હતો. ૨૬ જૂન, ૧૯૮૮ ના હુકમ દ્વારા વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે દાવાને ટકવાપાત્ર ન હોવાના કારણે ફગાવી દીધો હતો. વાદીએ ફર્સ્ટ અપીલ નંબર ૭૮/૧૯૮૮ માં હાઈકોર્ટ સમક્ષ ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદાને પડકાર્યો હતો, જેમાં ડિવિઝન બેન્ચે ૨૯ જુલાઈ, ૧૯૮૮ ના ચુકાદા દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટના ચુકાદાને રદ કર્યો હતો અને કાયદા અનુસાર ગુણદોષના આધારે દાવાનો નિકાલ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સદર ચુકાદો હાલની અપીલમાં પડકાર હેઠળ છે.

અપીલકર્તાઓ તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ શ્રી ભાસ્કર પી. ગુપ્તાએ ભારપૂર્વક વિનંતી કરી હતી કે હાઈકોર્ટનું એવું ઠેરવવું યોગ્ય નથી કે સદર આસામ એક્ટની જોગવાઈઓ સામાવાળા-બેન્કને લાગુ પડતી નથી. પોતાની રજૂઆતને સ્પષ્ટ કરતા શ્રી ગુપ્તાએ સબમિટ કર્યું કે સામાવાળા-બેન્ક દ્વારા અપીલકર્તાઓને લોન આપવાથી પક્ષકારો વચ્ચેનો વ્યવહાર સદર આસામ એક્ટની કલમ ૨(૩) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'લોન' બને છે અને બેન્ક સદર આસામ એક્ટની કલમ ૨(૧) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'મની લેન્ડર' બને છે. શ્રી ગુપ્તાની આગળની રજૂઆત એવી હતી કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા

સામાવાળાને સદર આસામ એક્ટના હેતુ માટે અધિસૂચિત બેન્ક જાહેર કરતી અધિસૂચનાની ગેરહાજરીમાં, કલમ ૨(૩) માં બાકાત રાખવાની જોગવાઈ આકર્ષાતી નથી. શ્રી ગુપ્તાએ દલીલ કરી કે પરિણામી સ્થિતિ એ છે કે નોંધણી પ્રમાણપત્રની ગેરહાજરીમાં સામાવાળા-બેન્ક દ્વારા દાખલ કરાયેલો દાવો ટકવાપાત્ર નથી અને ટ્રાયલ કોર્ટ યોગ્ય રીતે તેમ ઠેરવ્યું હતું; હાઈકોર્ટ દાવાની ટકવાપાત્રતાની તરફેણમાં ઠેરવવામાં ભૂલ કરી છે.

વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી આર.એન. ત્રિવેદીએ વાદ્યસ્ત્ર ચુકાદાને સમર્થન આપતા રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળો "બેન્કિંગ પ્રવૃત્તિ" માં રોકાયેલ છે, જે માત્ર નાણાં ધીરવાની પ્રવૃત્તિથી અલગ છે, અને તેથી, સામાવાળા જેવી બેન્કના કિસ્સામાં સદર આસામ એક્ટની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી. બેન્કોની પ્રવૃત્તિઓ બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ હેઠળ સંચાલિત થાય છે જે સંસદીય કાયદો છે. સદર એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલી બેન્કો રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના નિયામક નિયંત્રણ અને દેખરેખ હેઠળ છે. શ્રી ત્રિવેદીએ આગળ રજૂઆત કરી કે ગ્રાહકોને નાણાં ધીરવા એ સામાવાળાની એકમાત્ર પ્રવૃત્તિ નથી; તે તેના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી બહુવિધ પ્રવૃત્તિઓમાંથી એક છે. શ્રી ત્રિવેદીના જણાવ્યા અનુસાર સદર એક્ટની કલમ ૨(૧) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ 'મની-લેન્ડર' પદનું અર્થઘટન એવું હોવું જોઈએ કે જેમાં એવી વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય કે જેની એકમાત્ર પ્રવૃત્તિ અન્ય લોકોને વ્યાજે નાણાં ધીરવાની હોય; તે આધારે વિચારતા સામાવાળો 'મની-

લેન્ડર' શબ્દની વ્યાખ્યાના વ્યાપમાં આવતો નથી, જે કાયદાના અમલીકરણ માટે અનિવાર્ય શરત છે. જે અર્થમાં આસામ એક્ટ સામાવાળાને લાગુ પડતો નથી તેથી સદર એક્ટ હેઠળ પોતાની નોંધણી કરાવવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. શ્રી ત્રિવેદીની આગળની રજૂઆત એવી હતી કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો સ્વીકારવાથી ગંભીર પરિણામો આવશે એટલા માટે કે સામાવાળા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી સમગ્ર ધીરાણ પ્રવૃત્તિ ગેરકાયદેસર ગણાશે અને આપવામાં આવેલી રકમ વસૂલ કરી શકાશે નહીં. કલમ ૨(૧) ની જોગવાઈનો અર્થ ઘટાડીને એવો અર્થ કાઢીને આવા ગંભીર પરિણામથી બચવું જોઈએ કે 'મની-લેન્ડર' એટલે 'એવી વ્યક્તિ જે વ્યાજ સાથે પરત ચૂકવણીની શરતે નાણાં ધીરવાનો વ્યવસાય સંપૂર્ણપણે ચલાવે છે'.

પક્ષકારોના કેસ અને તેમના તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો પરથી, અગાઉ ઘડવામાં આવેલો મુદ્દો નિર્ણય માટે ઉદ્ભવે છે.

પી. રામનાથ અધ્યક્ષની લો લેક્સિકોનમાં "બેન્કિંગ બિઝનેસ" (બેન્કિંગ વ્યવસાય) પદનો અર્થ કાયદા અને પ્રથા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ બેન્કિંગના વ્યવસાય તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો છે, જેમાં નોટો બહાર પાડવાનો સમાવેશ થાય છે જેનો હેતુ નાણાં તરીકે પરિભ્રમણ કરવાનો હોય છે જ્યાં બેન્કો ઈશ્યુ કરનારી બેન્કો હોય છે; માંગ પર ચૂકવવાપાત્ર થાપણો મેળવવામાં; વ્યાપારી કાગળો વટાવવામાં; કોલેટરલ સિક્યોરિટી (જામીનગીરી) પર નાણાંની

લોન આપવામાં; વિનિમય પત્રો ખરીદવા અને વેચવામાં, લોનની વાટાઘાટો કરવામાં અને સરકાર, રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય મ્યુનિસિપલ અને અન્ય કોર્પોરેશનો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી શિરોધાર્ય જમીનગીરીઓમાં વ્યવહાર કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

આપણે આગળ સદર કાયદાઓની કેટલીક પ્રાસંગિક જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીશું જે બેન્કો અને નાણાં ધીરનારાઓની પ્રવૃત્તિઓને નિયંત્રિત અને વિનિયમિત કરે છે.

બેન્કિંગને લગતા કાયદાને એકીકૃત કરવા અને તેમાં સુધારો કરવા માટે સંસદ દ્વારા બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ ઘડવામાં આવ્યો છે. સદર એક્ટની કલમ ૨ માં એવું જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે આ એક્ટની જોગવાઈઓ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ અને તે સમયે અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા ઉપરાંતની રહેશે અને સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, તેના અલ્પીકરણમાં રહેશે નહીં.

કલમ ૩ હેઠળ—

(એ) પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળી;

(બી) સહકારી જમીન ગીરો બેન્ક; અને

(સી) ભાગ V માં નિર્દિષ્ટ કરેલી રીત અને મર્યાદા સિવાય, અન્ય કોઈપણ સહકારી મંડળી.

ને આ એક્ટના દાયરામાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

એક્ટની કલમ ૫ જે અર્થઘટનની જોગવાઈ છે, તેના ખંડ (બી) માં જોગવાઈ છે કે 'બેન્કિંગ' એટલે જાહેર જનતા પાસેથી નાણાંની થાપણો ધીરાણ અથવા રોકાણના હેતુ માટે સ્વીકારવી, જે માંગ પર અથવા અન્યથા પરત ચૂકવવાપાત્ર હોય અને ચેક, ડ્રાફ્ટ, ઓર્ડર અથવા અન્યથા દ્વારા ઉપાડી શકાય તેવી હોય.

કલમ ૫ ના ખંડ (સી) હેઠળ 'બેન્કિંગ કંપની' એટલે એવી કોઈપણ કંપની જે ભારતમાં બેન્કિંગનો વ્યવસાય કરે છે. સદર ખંડના સ્પષ્ટીકરણમાં એવી જોગવાઈ છે કે કોઈપણ કંપની જે માલના ઉત્પાદનમાં રોકાયેલી હોય અથવા કોઈપણ વેપાર કરતી હોય અને જે જાહેર જનતા પાસેથી નાણાંની થાપણો માત્ર તેના ઉત્પાદક અથવા વેપારી તરીકેના વ્યવસાયના નાણાકીય ભંડોળના હેતુ માટે સ્વીકારે છે તેને આ ખંડના અર્થમાં બેન્કિંગનો વ્યવસાય કરતી હોવાનું માનવામાં આવશે નહીં.

જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે બેન્ક દ્વારા હાથ ધરવામાં આવનારી પ્રવૃત્તિઓની વ્યાપક શ્રેણી સૂચવે છે જેમ કે નાણાં ઉછીના લેવા, એકત્ર કરવા અથવા મેળવવા; જમીનગીરી સાથે અથવા તેના વિના નાણાં ધીરવા અથવા આપવા;

વિનિમય પત્રો, હૂંડીઓ, પ્રોમિસરી નોટો, ફૂપનો, ડ્રાફ્ટો, બિલ ઓફ લેડિંગ, રેલ્વે રસીદો વગેરે દોરવા, બનાવવા, સ્વીકારવા, વટાવવા, વેચવા, વસૂલ કરવા અને તેમાં વ્યવહાર કરવા, લોન અને ધિરાણની વાટાઘાટો કરવી; થાપણો પર અથવા સુરક્ષિત કસ્ટડી માટે અથવા અન્યથા તમામ પ્રકારના બોન્ડ, સ્ક્રિપ્સ અથવા કિંમતી વસ્તુઓ મેળવવી; સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટ પૂરા પાડવા; નાણાં અને જામીનગીરીઓ એકત્રિત કરવી અને મોકલવી.

કલમ ૬ બેન્કિંગ કંપનીઓ જે વ્યવસાયોમાં જોડાઈ શકે છે તેના સ્વરૂપો સાથે સંબંધિત છે. સદર કલમની પેટા-કલમો ૧(એ) થી (ઓ) હેઠળ વ્યવસાયના વિવિધ સ્વરૂપો ગણાવવામાં આવ્યા છે જેમાંની કોઈપણ એક અથવા વધુ પ્રવૃત્તિઓમાં બેન્કિંગ કંપની જોડાઈ શકે છે. કલમ ૬(૧)(એન) માં એવી જોગવાઈ છે કે બેન્કિંગ કંપની કંપનીના વ્યવસાયના પ્રમોશન અથવા પ્રગતિ માટે આનુષંગિક અથવા સહાયક હોય તેવી અન્ય તમામ બાબતો કરવામાં જોડાઈ શકે છે. ખંડ (ઓ) માં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે બેન્કિંગ કંપની વ્યવસાયના અન્ય કોઈપણ સ્વરૂપમાં જોડાઈ શકે છે જેને કેન્દ્ર સરકાર, ઓફિશિયલ ગેઝેટમાં અધિસૂચના દ્વારા, વ્યવસાયના એવા સ્વરૂપ તરીકે નિર્દિષ્ટ કરે જેમાં બેન્કિંગ કંપની માટે જોડાવું કાયદેસર હોય.

કલમ ૬ ની પેટા-કલમ (૨) માં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈ પણ બેન્કિંગ કંપની પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત વ્યવસાય સિવાયના વ્યવસાયના અન્ય કોઈ સ્વરૂપમાં જોડાશે નહીં.

એક્ટની કલમ ૨૧ હેઠળ બેન્કિંગ કંપનીઓ દ્વારા ધિરાણ પરનું નિયંત્રણ રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયામાં નિહિત છે. તેની પેટા-કલમ (૧) માં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં રિઝર્વ બેન્કને સંતોષ થાય કે જાહેર હિતમાં અથવા થાપણદારોના હિતમાં અથવા બેન્કિંગ નીતિના હિતમાં તેમ કરવું જરૂરી અથવા યોગ્ય છે, તો તે સામાન્ય રીતે બેન્કિંગ કંપનીઓ દ્વારા અથવા ખાસ કરીને કોઈપણ બેન્કિંગ કંપની દ્વારા અનુસરવામાં આવનારી ધિરાણ અંગેની નીતિ નક્કી કરી શકે છે, અને જ્યારે નીતિ આ રીતે નક્કી કરવામાં આવે ત્યારે, તમામ બેન્કિંગ કંપનીઓ અથવા સંબંધિત બેન્કિંગ કંપની, જે તે કિસ્સામાં, આ રીતે નક્કી કરાયેલી નીતિનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલી રહેશે.

કલમ ૨૧ ની પેટા-કલમ (૨) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે રિઝર્વ બેન્કને અમુક ચોક્કસ બાબતો જેવી કે (એ) ધિરાણ ક્યા હેતુ માટે કરી શકાય કે ન કરી શકાય (બી) સુરક્ષિત ધિરાણના સંદર્ભમાં રાખવામાં આવતો માર્જિન,(ઈ) વ્યાજનો દર અને અન્ય શરતો અને નિયમો જેના પર ધિરાણ અથવા અન્ય નાણાકીય સવલતો આપવામાં આવશે તે અંગે બેન્કિંગ કંપનીઓને નિર્દેશો આપવા માટે સક્ષમ બનાવતી પેટા-કલમ (૧) હેઠળ રિઝર્વ બેન્કમાં નિહિત સત્તાની વ્યાપકતાને પૂર્વગ્રહ વગર, સદર કલમ હેઠળ આપવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્દેશોનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલી રહેશે.

કલમ ૨૧-એ એ બેન્કિંગ કંપની અને તેના દેવાદાર વચ્ચેના કોઈપણ વ્યવહારને પુનઃ ખોલવા અંગે કોર્ટની હકુમતને બાકાત રાખતી જોગવાઈ છે એવા

કારણોસર કે સદર વ્યવહારના સંદર્ભમાં બેન્કિંગ કંપની દ્વારા વસૂલવામાં આવેલ વ્યાજનો દર અતિશય છે. કલમ ૨૨ માં બેન્કિંગ કંપનીઓના લાયસન્સ માટેની જોગવાઈઓ સામેલ છે.

કલમો ૨૬ અને ૨૭ ની જોગવાઈઓ હેઠળ દરેક બેન્કિંગ કંપનીએ નિયત નમૂનામાં રિઝર્વ બેન્કને રિટર્ન સબમિટ કરવું જરૂરી છે.

કલમ ૪૭-એ હેઠળ રિઝર્વ બેન્કને કલમ ૪૬ ની પેટા-કલમ (૩) અથવા પેટા-કલમ (૪) માં ઉલ્લેખિત પ્રકૃતિના ઉદ્ધંધન અથવા કસૂરના કિસ્સામાં બેન્કિંગ કંપની પર દંડ લાદવાની સત્તા નિહિત છે.

આસામ મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪ પર આવતા, સદર એક્ટની પ્રસ્તાવનામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે "જ્યારે નાણાં ધીરધારના નિયંત્રણ માટે વધુ સારી જોગવાઈ કરવી અને આસામમાં નાણાં ધીરનારાઓ સાથે કામ કરવા માટે કોર્ટોને વધારાની સત્તાઓ આપવી યોગ્ય છે; અને જ્યારે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટની કલમ ૮૦-એ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ ગવર્નર જનરલની અગાઉની મંજૂરી મેળવવામાં આવી છે. આથી નીચે મુજબ કાયદો ઘડવામાં આવે છે....."

સદર એક્ટની કલમ ૨(૧) માં 'મની-લેન્ડર' (નાણાં ધીરનાર) ને એવી વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે જે વ્યવસાયના નિયમિત ક્રમમાં આ એક્ટમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ લોન ધીરે છે અને તેમાં કલમ ૬ ની

જોગવાઈઓને આધીન, લોન ધીરનાર વ્યક્તિના કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓ અને હિત-ઉત્તરાધિકારીઓનો સમાવેશ થશે, ભલે તે વારસા, સોંપણી અથવા અન્યથા દ્વારા હોય અને નાણાં ધીરધારનું અર્થઘટન તે મુજબ કરવામાં આવશે.

પેટા-કલમ (૩) માં 'લોન' એટલે નાણાં અથવા વસ્તુના સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલું ધિરાણ, જે વ્યાજ સાથે પરત ચૂકવણીની શરતે આપવામાં આવ્યું હોય અને તેમાં ભૂતકાળની જવાબદારીઓના સંદર્ભમાં નિષ્પાદિત કરાયેલા વ્યાજ ધરાવતા કોઈપણ બોન્ડ અને કોઈપણ વ્યવહાર જે સારાંશમાં લોન હોય તેનો સમાવેશ થાય છે, પરંતુ તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થતો નથી —

(એ) સોસાયટીઝ રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૬૦ હેઠળ અથવા જાહેર ધાર્મિક કે સખાવતી હેતુઓ સાથે સંબંધિત અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલી કોઈપણ મંડળી અથવા એસોસિએશનને અથવા તેના દ્વારા અપાયેલી લોન અથવા તેની પાસે રાખવામાં આવેલી થાપણ;

(બી) આ એક્ટની શરૂઆત પહેલા અથવા પછી ધીરવામાં આવેલી લોન —

એવી બેન્ક દ્વારા જેને કલમ ૨-એ હેઠળ અધિસૂચિત બેન્ક જાહેર કરવામાં આવી હોય, ભલે લોન ધીરવામાં આવી તે સમયે સદર બેન્કને બેન્ક જાહેર કરવામાં આવી હોય કે ન હોય.

લાઈફ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા, ફાઈનાન્સિયલ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા કે અન્ય કોઈપણ કોર્પોરેટ સંસ્થા દ્વારા ધીરવામાં આવેલી લોન.

કલમ ૨-એ જોગવાઈ કરે છે કે રાજ્ય સરકાર, ઓફિશિયલ ગેઝેટમાં અધિસૂચના દ્વારા, આ એક્ટના હેતુ માટે કોઈપણ બેન્કને અધિસૂચિત બેન્ક જાહેર કરી શકે છે.

કલમ ૪ હેઠળ નાણાં ધીરનાર દ્વારા નાણાંની લોન માટે આ એક્ટની શરૂઆત પહેલા અથવા પછી કરવામાં આવેલો કોઈપણ કરાર ત્યાં સુધી ગેરકાયદેસર રહેશે જ્યાં સુધી તે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની ચૂકવણી માટે અથવા કરાર હેઠળ બાકી નીકળતી રકમની ચૂકવણીમાં કોઈપણ કસૂરના કારણોસર વ્યાજનો દર અથવા રકમ વધારવા માટેની જોગવાઈ કરતો હોય.

કલમ ૬ જોગવાઈ કરે છે કે દરેક નાણાં ધીરનાર સદર ઉધાર લેનારને ધીરવામાં આવેલી કોઈપણ લોનના સંદર્ભમાં આવા વ્યવહારની તારીખો અને સ્થળો સાથે અલગથી દરેક ઉધાર લેનાર માટે નિયમિતપણે ખાતું રાખશે અને દર વર્ષે સદર ઉધાર લેનારને નિયત પદ્ધતિમાં નાણાં ધીરનાર અથવા તેના અધિકૃત એજન્ટ દ્વારા સહી કરેલું પાત્ર હિસાબનું પત્રક પૂરું પાડશે.

કલમ ૬-એ માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે દરેક નાણાં ધીરનાર, જે તેને ધીરવામાં આવેલી કોઈપણ લોન પેટે તેના ઉધાર લેનાર પાસેથી પરત

ચૂકવણી અથવા તેમાંના કોઈપણ વ્યાજની ચૂકવણી મેળવે છે, તે તરત જ તેના માટેની રસીદ આપશે.

કલમ ૭-બી માં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે દરેક વ્યક્તિ જે નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય કરે છે અથવા કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે તેણે નિયત નમૂનામાં અને નિયત ફી સાથે રજિસ્ટ્રારને કરવામાં આવેલી અરજી દ્વારા પોતાની નોંધણી કરાવવાની રહેશે અને, આવી નોંધણી માટે, રજિસ્ટ્રાર તેને નિયત કરવામાં આવે તેવા નમૂનામાં નોંધણી પ્રમાણપત્ર આપશે.

કલમ ૭-સી માં એવી જોગવાઈ છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય ચલાવશે નહીં જ્યાં સુધી તે આ સંદર્ભમાં માન્ય નોંધણી પ્રમાણપત્ર ન ધરાવતી હોય.

પેટા-કલમ (૨) હેઠળ પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓનું ઉદ્ધંધન સાદી કેદ અને દંડની સજાને પાત્ર બનાવવામાં આવ્યું છે.

કલમ ૭-ડી જેના આધારે પ્રતિવાદીએ દાવાની ટકવાપાત્રતા અંગે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો તે આ મુજબ છે:

૭-ડી નોંધણી પ્રમાણપત્ર વગેરે વિના આગળ વધવાના દાવા. નાણાં ધીરનાર દ્વારા ધીરવામાં આવેલી લોનની વસૂલાત માટેનો કોઈ પણ દાવો સિવિલ કોર્ટમાં ત્યાં સુધી આગળ વધશે નહીં જ્યાં સુધી કોર્ટને સંતોષ ન થાય કે તે માન્ય

નોંધણી પ્રમાણપત્ર ધરાવે છે અથવા એ હકીકતના કારણે તેણે નોંધણી પ્રમાણપત્ર રાખવાની જરૂર નથી કે તે નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય કરતો નથી."

બે કાયદાઓની જોગવાઈઓ પરથી, જેમાંથી એક કેન્દ્રનો અને બીજો રાજ્યનો છે, બેન્કોના સંચાલન ક્ષેત્રો અને નાણાં ધીરનારાઓની પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યાપક તફાવત સ્પષ્ટ થાય છે. જ્યારે 'બેન્કો' એવી નાણાકીય સંસ્થાઓ છે જે વેપારના પ્રવાહને સુધારવામાં, વાણિજ્યની હિલચાલમાં અને વ્યવસાયના વિસ્તરણમાં રોકાયેલી છે અને તે દ્વારા લોકોની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો કરે છે; 'નાણાં ધીરનારાઓ' વ્યક્તિગત નફો મેળવવામાં રોકાયેલા છે; જ્યારે પ્રથમ કેન્દ્ર સરકારની નીતિઓ અને નિર્ણયો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવે છે અને તેઓ જે પ્રવૃત્તિઓની વ્યાપક શ્રેણીમાં રોકાયેલા છે તે તમામ રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા નિયંત્રિત અથવા નિયમન કરવામાં આવે છે; બાદમાંના કિસ્સામાં આવી કોઈ નિયામક નીતિ નથી.

મેસર્સ ફ્તેહચંદ હિંમતલાલ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૧૯૭૭] ૨ એસ.સી.સી. ૬૭૦ ના કેસમાં આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચે મહારાષ્ટ્ર ડેટ રિલીફ એક્ટ, ૧૯૭૬ ની બંધારણીય માન્યતા પર વિચાર કરતા અવલોકન કર્યું હતું:

"ડેટ એક્ટનું સાર્થક, છતાં ન્યૂનતમ વિશ્લેષણ, જે સમય અને સંજોગોમાં તેના ઘડતરની ફરજ પડી હતી તેના પ્રકાશમાં પાંચતા, કાયદાની માનવતાવાદી ગોઠવણ બહાર લાવશે. લાભાર્થીઓનો મોટો હિસ્સો ગ્રામીણ ગરીબો અને

બાકીના શહેરી કામદારો છે. આ એવા નબળા વર્ગો છે જેમના માટે બંધારણીય ચિંતા દર્શાવવામાં આવી છે કારણ કે સંસ્થાકીય ધિરાણના સાધનોએ તેમને નજરઅંદાજ કર્યા છે. નાણાં ધીરધાર વ્યાપારી પ્રવૃત્તિ માટે આનુષંગિક હોઈ શકે છે અને તેના અસરોમાં હિતકારી હોઈ શકે છે, પરંતુ નાણાં ધીરધાર ત્યારે ભયાનક પણ હોઈ શકે છે જ્યારે તે વેપારના કોઈ પ્રવાહને, વાણિજ્યની કોઈ હિલચાલને, સંપર્કના કોઈ પ્રોત્સાહનને, વ્યવસાયની કોઈ સેવાને સરળ બનાવતું નથી, પરંતુ માત્ર ગ્રામીણ અર્થતંત્રને સ્થગિત કરે છે, ઉધાર લેનાર સમુદાયનું ગળું દબાવે છે અને તેના પ્રત્યાઘાતોમાં નુકસાનકારક બને છે. પ્રથમ ચોક્કસપણે વેપાર હોઈ શકે છે પરંતુ બાદમાં માટે કાયદો સારી રીતે કહી શકે છે – કે તે વેપાર નથી. આ દ્રષ્ટિએ, આપણે એવા અભિપ્રાય તરફ વધુ ઝોક ધરાવીએ છીએ કે નાણાં ધીરધારના આ સંકુચિત, હાનિકારક સ્વરૂપને 'વેપાર' તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય નહીં. ત્યારબાદ બીજો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી, કારણ કે અરજદારો અને અપીલકર્તાઓ તેમની સેવા માટે અનુરૂપ ૩૦૧ ને બોલાવી શકતા નથી."

કલકત્તા હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે મહાલક્ષ્મી બેન્ક લિમિટેડ વિ. રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ, પશ્ચિમ બંગાળ, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૧) કલકત્તા ૬૬૬ માં બેન્કિંગ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૧૯ ની કલમ ૫(૧)(બી) માં "બેન્કિંગ" શબ્દની વ્યાખ્યાનું અર્થઘટન કરતા અન્ય બાબતોની સાથે (પાના ૬૬૯ પર) અવલોકન કર્યું હતું:

"હવે આ વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ કરે છે કે ગ્રાહકો પાસેથી થાપણ પર નાણાં મેળવવા અને તેમના ચેકોને માન આપવું એ બેન્કિંગનું આવશ્યક લક્ષણ છે. ગ્રાહકો દ્વારા જમા કરાવેલા નાણાંનો ઉપયોગ બેન્કર દ્વારા તેને ધીરવા માટે અથવા તેના રોકાણ માટે કરી શકાય છે પરંતુ બેન્ક માંગ પર અથવા અન્યથા થાપણ પરત કરવાની જવાબદારી પણ સ્વીકારે છે અને જે પદ્ધતિ દ્વારા થાપણ ઉપાડવાનું કામ કરી શકાય છે તે ચેક, ડ્રાફ્ટ, ઓર્ડર અથવા અન્યથા, એટલે કે, સમાન પદ્ધતિઓ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે.

હાર્ડસ લો ઓફ બેન્કિંગમાં, બેન્કર અથવા બેન્કને એવી વ્યક્તિ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે જે તેના વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં નાણાં મેળવે છે જે તે વ્યક્તિઓના ચેકોને માન આપીને ચૂકવે છે જેમના પાસેથી અથવા જેના ખાતા પર તે મેળવે છે. સર જોન પેજેટે બેન્કિંગ પરના તેમના પુસ્તકમાં નિર્દેશ કર્યો છે કે "કોઈપણ વ્યક્તિ કે કોર્પોરેટ સંસ્થા અથવા અન્યથા બેન્કર બની શકતી નથી જે (૧) થાપણ ખાતા ન લેતી હોય, (૨) ચાલુ ખાતા ન લેતી હોય, (૩) ચેક બહાર ન પાડતી અને ચૂકવતી ન હોય, અને (૪) તેના ગ્રાહકો માટે કોસ કરેલા અને કોસ ન કરેલા ચેક એકત્રિત ન કરતી હોય." શેલ્ડને તેમના પુસ્તક 'ધ પ્રેક્ટિસ એન્ડ લો ઓફ બેન્કિંગ' ની સાતમી આવૃત્તિના પાના ૧૮૩ પર બેન્કરની નીચેની વ્યાખ્યા ઘડી છે.

"કોઈ વ્યક્તિ બેન્કિંગનો વ્યવસાય ચલાવવાનો દાવો કરી શકતી નથી જ્યાં સુધી તે ચાલુ ખાતા પર નાણાં અથવા નાણાંનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા સાધનો

ન મેળવતી હોય, તેના પર દોરેલા ચેકોને માન ન આપતી હોય, અને જે ચેકો તેના ગ્રાહકો વસૂલાત માટે તેના હાથમાં મૂકે છે તેની ઉપજ એકત્રિત ન કરતી હોય."

રી બોટમગેટ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટી (૧૮૯૧) કપ એલટી ૭૧૨ ના કેસમાં પાના ૭૧૪ પર ન્યાયમૂર્તિ સ્મિથ બેન્કરોના વ્યવસાયને આ મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

"બેન્કરના વ્યવસાયનો મુખ્ય ભાગ થાપણ પર નાણાં મેળવવાનો, થાપણદારની ઈચ્છા મુજબ અને જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે તેની સામે ઉપાડ કરવાની મંજૂરી આપવાનો અને થાપણ પર રહેલી રકમ પર વ્યાજ ચૂકવવાનો છે."

ત્યારબાદ બેન્કિંગ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૪૮ ની કલમ ૬(૧) જોગવાઈ કરે છે કે, બેન્કિંગના વ્યવસાય ઉપરાંત, બેન્કિંગ કંપની કલમ ૬ ની પેટા-કલમ (૧) ના વિવિધ પેટા-ખંડોમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા વિવિધ પ્રકારના વ્યવસાયોમાંથી કોઈપણ એક અથવા વધુ વ્યવસાયોમાં જોડાઈ શકે છે. આ દર્શાવે છે કે બેન્કિંગ કંપનીનો મુખ્ય અથવા વાસ્તવિક વ્યવસાય એક્ટની કલમ ૫(૧) માં જણાવ્યા મુજબનો છે પરંતુ બેન્કિંગ કંપનીઓ સામાન્ય રીતે અન્ય પ્રકારના વ્યવસાયો ચલાવે છે અને ચલાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે જે મુખ્ય વ્યવસાય માટે સહાયક અથવા આનુષંગિક હોય છે. કલમ ૬ ની પેટા-કલમ (૨) એવું નિર્ધારિત કરે છે કે કોઈ પણ બેન્કિંગ કંપની પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત

વ્યવસાય સિવાયના વ્યવસાયના અન્ય કોઈ સ્વરૂપમાં જોડાશે નહીં. તેથી બેન્કિંગ કંપનીને એક્ટની કલમ ૬ ની પેટા-કલમ (૧) ના પેટા-ખંડ (એ) થી (ઓ) માં ગણાવેલા વ્યવસાય સિવાયના અન્ય કોઈપણ પ્રકારના આનુષંગિક અથવા સંલગ્ન વ્યવસાય ચલાવવાની સ્પષ્ટપણે મનાઈ છે. આમ તે વિપુલ પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ છે કે બેન્કિંગનો સાર એ સંબંધ છે જે થાપણના સમયે અસ્તિત્વમાં આવે છે; તે બેન્કિંગનો મુખ્ય ભાગ છે. તે સાચું છે કે બેન્કિંગનો વ્યવસાય થાપણ, કસ્ટડી, રોકાણ, લોન, વિનિમય, ઇશ્યુ અને નાણાંના ટ્રાન્સમિશન, ક્રેડિટની રચના અને ટ્રાન્સફર અને અન્ય સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓના દરેક સંબંધિત તબક્કા અથવા સંયોજનને આવરી લે છે પરંતુ જો બેન્કિંગનું આવશ્યક લક્ષણ એટલે કે જાહેર જનતા પાસેથી થાપણો મેળવવાની સત્તા જે બેન્કિંગ કંપનીઝ એક્ટની કલમ ૫(૧)(બી) માં દર્શાવેલી પદ્ધતિ મુજબ પરત ચૂકવવાપાત્ર હોય તે ગેરહાજર હોય અને માત્ર લોન આપવાની સત્તા જાળવી રાખવામાં આવી હોય અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હોય, તો મારી દ્રષ્ટિએ તે કંપનીને બેન્કિંગ કંપની બનાવતી નથી. નાણાં ધીરવા એ બેન્કિંગ વ્યવસાયનો એક તબક્કો હોઈ શકે છે પરંતુ તે મુખ્ય તબક્કો અથવા વિશિષ્ટ તબક્કો નથી."

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પીઅરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કો. લિમિટેડ અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૧ એસ.સી.સી. ૪૨૪ ના કેસમાં આ કોર્ટની વિદ્વાન બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચે પ્રાઈઝ ચિટ્સ એન્ડ મની

સર્ક્યુલેશન સ્કીમ્સ (બેનિંગ) એક્ટ, ૧૯૭૮ ની જોગવાઈઓની માન્યતા પર વિચાર કરતા કાયદામાં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યાના અર્થઘટન અંગે નીચેના અવલોકનો કર્યા હતા.

"અર્થઘટન લખાણ અને સંદર્ભ પર આધારિત હોવું જોઈએ. તેઓ અર્થઘટનના પાયા છે. કોઈ સારી રીતે કહી શકે કે જો લખાણ એ ટેક્સચર છે, તો સંદર્ભ તે છે જે તેને રંગ આપે છે. બંનેમાંથી એક પણ નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. બંને મહત્વના છે. તે અર્થઘટન શ્રેષ્ઠ છે જે લખાણના અર્થઘટનને સંદર્ભના અર્થઘટન સાથે સુસંગત બનાવે છે. કાયદાનું શ્રેષ્ઠ અર્થઘટન ત્યારે થાય છે જ્યારે આપણે જાણીએ છીએ કે તે શા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો. આ જ્ઞાન સાથે, કાયદો વાંચવો જ જોઈએ, પહેલા સમગ્ર રીતે અને પછી કલમ દર કલમ, ખંડ દર ખંડ, શબ્દસમૂહ દર શબ્દસમૂહ અને શબ્દ દર શબ્દ. જો કોઈ કાયદાને, તેના ઘડતરના સંદર્ભમાં, કાયદો ઘડનારના ચશ્મા સાથે જોવામાં આવે, જે આવા સંદર્ભ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવે છે, તો તેની યોજના, કલમો, ખંડ, શબ્દસમૂહો અને શબ્દો રંગ પકડી શકે છે અને જ્યારે કાયદાને સંદર્ભ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ચશ્મા વિના જોવામાં આવે તેના કરતાં અલગ દેખાઈ શકે છે. આ ચશ્મા સાથે આપણે કાયદાને સમગ્ર રીતે જોવો જોઈએ અને શોધવું જોઈએ કે દરેક કલમ, દરેક ખંડ, દરેક શબ્દસમૂહ અને દરેક શબ્દ શું કહેવા માંગે છે અને તે સમગ્ર એક્ટની યોજનામાં કેવી રીતે બંધબેસે છે. કાયદાના કોઈ ભાગ કે કાયદાના કોઈ શબ્દનું અલગથી અર્થઘટન કરી શકાય નહીં. કાયદાઓનું અર્થઘટન એવી

રીતે કરવું જોઈએ કે જેથી દરેક શબ્દનું એક સ્થાન હોય અને બધું તેના સ્થાને હોય. સમગ્ર એક્ટની ગોઠવણીમાં અને તેના ઘડતર પહેલા શું હતું અને તેના માટેના કારણોના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાને સમગ્ર રીતે જોઈને જ કોર્ટે શ્રીનિવાસ [૧૯૮૧] ૧ એસ.સી.આર. ૮૦૧ માં 'પ્રાઈઝ ચિટ' શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન કર્યું હતું અને અમને કોર્ટના અર્થઘટનથી વિચલિત થવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી."

અહીં આપણે અન્ય કેટલાક રાજ્યના મની-લેન્ડર્સ એક્ટમાં 'મની-લેન્ડર્સ' (નાણાં ધીરનારાઓ) શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યાની પણ નોંધ લઈ શકીએ છીએ.

બોમ્બે મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૨ ના ખંડ (૧૦) માં એવી જોગવાઈ હતી કે મની-લેન્ડર એટલે (૧) કોઈ વ્યક્તિ, અથવા (૨) અવિભક્ત હિન્દુ પરિવાર; અથવા (૩) કોઈ કંપની અથવા (૪) વ્યક્તિઓનું બિન-નિગમિત મંડળ, જે અથવા જેઓ (એ) રાજ્યમાં નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય ચલાવે છે અથવા (બી) રાજ્યમાં આવા વ્યવસાયનું મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે અને તેમાં પોન-બ્રોકર (ગિરો રાખનાર) નો સમાવેશ થાય છે પરંતુ તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થતો નથી (૧) સરકાર (૨) સ્થાનિક સત્તાધિકારી (૩) કોઈ બેન્ક (૪) એગ્રીકલ્ચરલ રિફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ હેઠળ રચાયેલ એગ્રીકલ્ચરલ રિફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન; અથવા (૫) અન્ય કોઈપણ બેન્કિંગ નાણાકીય અથવા કોઈપણ સંસ્થા જેને રાજ્ય સરકાર, ઓફિશિયલ ગેઝેટમાં અધિસૂચના દ્વારા, આ સંદર્ભમાં નિર્દિષ્ટ કરે.

"નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય" શબ્દસમૂહને કલમ (૨) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ રોકડ અથવા વસ્તુના સ્વરૂપમાં લોન ધીરવાનો વ્યવસાય છે, ભલે તે અન્ય કોઈપણ વ્યવસાયના સંબંધમાં અથવા તેના ઉપરાંત હોય કે ન હોય.

તમિલનાડુ મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૫૭ માં 'મની લેન્ડર' શબ્દસમૂહને કલમ ૨(૮) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ એવી વ્યક્તિ છે જેનો મુખ્ય કે ગૌણ વ્યવસાય લોન ધીરવાનો અને વસૂલ કરવાનો છે, પરંતુ તેમાં બેન્ક અથવા સહકારી મંડળીનો સમાવેશ થતો નથી. સદર કલમના સ્પષ્ટીકરણમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ જે (તમિલનાડુ રાજ્યમાં) લોન ધીરવાનો અને વસૂલ કરવાનો વ્યવસાય ચલાવે છે તે તમિલનાડુ રાજ્યની બહાર રહેતી હોય, તો તમિલનાડુ રાજ્યમાં રહેતા સદર વ્યક્તિના એજન્ટને આ એક્ટના હેતુ માટે તે વ્યવસાયના સંદર્ભમાં નાણાં ધીરનાર માનવામાં આવશે.

બંગાળ મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૪૦ માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે લોન એટલે નાણાં અથવા વસ્તુના સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલું ધિરાણ, જે વ્યાજ સાથે પરત ચૂકવણીની શરતે આપવામાં આવ્યું હોય અને તેમાં કોઈપણ વ્યવહાર જે સારાંશમાં લોન હોય તેનો સમાવેશ થાય છે પરંતુ તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થતો નથી(ડી) આ એક્ટની શરૂઆત પહેલા અથવા પછી ધીરવામાં આવેલી લોન (૧) બેન્ક દ્વારા; અથવા (૨) સહકારી જીવન વીમા

મંડળી, સહકારી મંડળી, વીમા કંપની, જીવન વીમા કંપની (લાઈફ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા) પરસ્પર વીમા કંપની, પ્રોવિડન્ટ ઇન્સ્યોરન્સ સોસાયટી અથવા પ્રોવિડન્ટ સોસાયટી દ્વારા અથવા પ્રોવિડન્ટ ફંડમાંથી. 'મની-લેન્ડર' પદને તે એક્ટની કલમ ૨(૧ content ૩) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે જેનો અર્થ એવી વ્યક્તિ છે જે પશ્ચિમ બંગાળમાં નાણાં ધીરધારનો વ્યવસાય ચલાવે છે અથવા જે પશ્ચિમ બંગાળમાં આવા વ્યવસાયનું સ્થાન ધરાવે છે અને તેમાં ઇન્ડિયન કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૭૨ માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ ગિરવી રાખનાર (પોની) નો સમાવેશ થાય છે.

અન્ય રાજ્યના કાયદાઓની જોગવાઈઓ પરથી પણ એ સ્પષ્ટ થાય છે કે વિધાનસભાઓએ સંસદીય કાયદા સાથેના કોઈપણ સંઘર્ષને ટાળવાના હેતુથી સંભવતઃ બેન્કોને કાયદાના સંચાલનમાંથી બાકાત રાખવાની તકેદારી રાખી છે. કમનસીબે, આસામ મની-લેન્ડર્સ એક્ટ, ૧૯૩૪ માં આવી કોઈ જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. અહીં એ નોંધી શકાય કે બંધારણના ૭મા પરિશિષ્ટની કેન્દ્ર લિસ્ટની લિસ્ટ-૧ માં એન્ટ્રી નંબર ૪૫ હેઠળ 'બેન્કિંગ' આવરી લેવામાં આવ્યું છે, જ્યારે 'નાણાં ધીરધાર' અને 'નાણાં ધીરનારાઓ': ખેતીવિષયક દેવાના બોજામાંથી રાહત ૭મા પરિશિષ્ટની લિસ્ટ-૨ રાજ્ય લિસ્ટની એન્ટ્રી ૩૦ હેઠળ આવે છે.

કાયદાની જોગવાઈઓના હેતુપૂર્ણ અને સાર્થક અર્થઘટનને અપનાવતા આપણને એવો અભિપ્રાય લેવાની પ્રેરણા મળે છે કે 'બેન્કો' આસામ મની

લેન્ડર્સ એક્ટના દાયરામાં આવતી નથી. તેથી હાઈકોર્ટનું એવું ઠેરવવું યોગ્ય હતું કે સામાવાળા-બેન્ક દ્વારા દાખલ કરાયેલો દાવો ટકવાપાત્ર છે. તે મુજબ, અપીલ ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવેલ.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.